

Ortaokul Öğrencilerinin Hoşgörü Eğilimleri ile Demokrasi Algıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*

Geliş Tarihi:09.07.2014

Kabul Tarihi:27.01.2015

Özlem BEKTAŞ ÖZTAŞKIN**
Mustafa İÇEN***

Öz

Bu çalışmada ortaokul öğrencilerinin “hoşgörü eğilimleri” ile “demokrasi algıları” arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın evrenini 2013-2014 eğitim-öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı İstanbul İli ortaokullarında öğrenim gören öğrenciler oluştururken örneklem grubunu ise okullardan tesadüfî yöntemle seçilen 56'sı (%48,7) erkek, 59'u (%51,3) kız toplam 115 öğrenci oluşturmaktadır. Çalışmada korelasyonel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Veriler SPSS 21.0 istatistik programı kullanılarak, t-testi, Pearson Korelasyon katsayısı ve Regresyon Analizi ile çözümlenmiştir. Veri toplama aracı olarak Çalışkan ve Sağlam (2012) tarafından geliştirilen “Hoşgörü Eğilim Ölçeği” ve Duruhan ve Ersöz (2013) tarafından geliştirilen “Ortaokulda Demokrasi Algıları Ölçeği” kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda cinsiyet açısından öğrencilerin “hoşgörü eğilimleri” arasında ve “demokrasi algıları” arasında anlamlı bir fark olduğu ve “hoşgörü eğilimleri” ile “demokrasi algıları” arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler, demokrasi algıları, hoşgörü eğilimleri

Examination of the Relation Between Tendencies to Tolerance and Perceptions of Democracy of Secondary School Students

Abstract

In this study it is aimed to determine that if there is a meaningful difference between “perceptions of democracy” and “tendencies to tolerance” of secondary school. The study population comprised children attending the secondary schools located in İstanbul Provincial under the Ministry of Education in the 2013-2014 school year. Research sample contains 56 men (%48,7) and 59 girl (%51,3), totally 115 students who are chosen with basic random sampler method. The correlational research method was used. Analysis of the data was done using by the SPSS.21.0 (Statiscal Package for Social Sciences) program. Data were analysed by t-test, pearson correlation coefficient and regression analysis. As a data collection tool “Tendency to Tolerance Scale” developed by Çalışkan and Sağlam (2012) and “Perceptions of Democracy at Middle School Scale (PDMSS)” developed by Duruhan ve Ersöz (2013) were used. As a result of the analysis students in terms of gender, significant differences has been found between the tendencies to tolerance and perceptions of democracy of secondary school students. Also, there is meaningful relation between tendencies to tolerance and perceptions of democracy of secondary school students in terms of gender.

Keywords: Social Studies, tendencies to tolerance, perceptions of democracy

* Bu çalışma, Erzincan Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) Fonu tarafından 4475: SOS-A-300614-0095 proje numarası ile desteklenmiştir.

** Yrd. Doç. Dr., Erzincan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Erzincan. obektas@erzincan.edu.tr

*** Arş. Gör., Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, micen@yildiz.edu.tr

Giriş

Demokrasi diğerlerinin düşüncesini anlama, sosyal adalet, fırsat eşitliği, insan hak ve özgürlüklerini hedefleyen bir süreçtir. Siyasi fikir, değer, inanç gibi unsurlar demokrasiye geçiş yapan toplumlarda hayati bileşenlerdir (Hu, 2003). Demokrasi kavramını karşılayan ve kavramın işlerlik yönünü gerçekleştiren bir yaşam tarzı olarak demokrasinin devamını sağlayan hoşgörü, güven, işbirliği, dayanışma, organize olma gibi kavramlar ise (Çankaya, 2010) demokrasinin yaşama, insana, olaylara ve genel olarak tüm varlıklara bakış açısını yansıtan yönünü ifade eder (Yeşil ve Aydın, 2007). Demokrasinin sağlanabilmesi için toplumun çoğunluğu tarafından benimsenmesi ve buna yönelik tutum sergilenmesi gerekir. Nitekim “demokratik beka, daha büyük bir demokrasi değerlendirmesine yönelik siyasi tutumların değişikliği çerçevesinde yer alır” (Tessler ve Altinoglo, 2004).

Demokrasi bilinci okul ve öğretmenle gelişir. Okul öncesi eğitimden başlayarak tüm eğitim öğretim kademelerinde demokrasi bilincinin kazandırılmasına yönelik bir yapılanma gereklidir (Yılman, 1995; akt. Özdayı, 1998: 222). Nitekim eğitim demokrasinin ana bileşenidir. Bu nedenle de demokratik eğitimde geleneksel düşünce ile mücadele etmede bireyler bağımsız, sorgulayan, analitik ve eleştirel vatandaşlar olmaya teşvik edilir (Zehir Topkaya ve Yavuz, 2011). İnsana saygı, gerçeklik, özgürlük gibi değerlerin içselleştirilmesinde eğitim önemli bir araçtır. İnsanın içindeki çevre ise potansiyel eğitici. Ev, yerel toplum, işyeri, siyasal kurumlar, sendikalar, dinsel kurumlar, kitle iletişim araçları toplam çevredeki güçlü ve aynı zamanda etkileri görülmeden alındığı için gizli eğiticilerdir (Büyükdüvenci, 1990). Etkili öğretim bu çerçevede demokrasi öğretiminin odak noktasını teşkil etmektedir (Genç ve Kalafat, 2008).

Okul bağlamında demokratik bir çevre yalnızca öğretmenlerin akademik gelişimlerine ve sosyalleşmelerine yarar sağlamaz, aynı zamanda mutlu ve üretken şekilde çalışmalarına imkân tanır. Demokratik bir okul çevresi “okul yöneticileriyle birlikte öğretmen ve öğrencilerin farklılıkların azaltıldığı eğitim öğretim teşebbüsü konusunda açık ve paylaşılan karar verme sürecinde birleşmesidir” (Dworkin, Saha ve Hill, 2003). Bu süreçte bakış açılarını ifade etme fırsatları, öğrencilerin diğerlerine yönelik daha iyi takdir geliştirmesi ve kişisel fikirleri ifade etme türünden yapılandırmalar güven, ortak saygı ve dayanışmayı, yani toplum duygusunun tüm merkezi kavramlarının gelişimini sağlar. Öte yandan, öğretmenler açısından iltimas ya da kuralların adil olmadığı uygulamalar, eşitliksiz koşullara meydan vererek yaşamın herkes için aynı olmadığı algısı oluşmasına neden olur ki, bu durum, öğrencilerin toplum duygusunu olumsuz olarak etkiler. Örneğin öğretmenlerinden ırk, cinsiyet, sınıf, yetenek ve görünüş bağlamında eşitliksiz ya da adaletsizlik duygusuna götüren davranışlar gören öğrenciler daha yetersiz olma eğilimindedir (Vieno, Perkins, Smith ve Santinello, 2005). Ancak UNICEF (1999:

2)'in ifade ettiği gibi “insanlar arasında anlayış, barış, hoşgörü, cinsiyet eşitliği ve arkadaşlık duygusu içinde özgür bir toplumda sorumlu bir hayata çocuğun hazırlanması” gerekmektedir. Söz konusu olan demokratik eğitim, tüm yapı ve süreçleri, öğretim strateji, yöntem ve teknikleri öğretim materyalleri ve değerlendirme biçimleri ile demokratik eğitim ortamını destekleyecek nitelikte olmalıdır (Korkmaz ve Erden, 2013). Demokratik siyasal sistemde ve toplumsal yapıda “demokratik değerler eğitimi” ve “demokrasi” arasında çok yönlü bir ilişkiler ağı olduğu genel kabul gören bir anlayıştır (Middaugh ve Perlstein, 2005; akt. Akın ve Özdemir, 2009: 186).

Demokrasinin geçmişten günümüze gelişimine dair büyük düşünürlerin düşünceleri incelendiğinde farklı bakış açıları olduğu görülmektedir. Nitekim demokrasi, Eflatun’a göre “halkın yönetimi”, Aristo’ya göre “halkın çoğunluğunun kendi özel çıkarlarına yönelik kararlar aldığı ve uyguladığı bir yönetimdir”. Hobbes’a göre ise demokrasi “halkın egemenliğine dayalı yönetimdir” ve “yöneticilerin güç ve yetkileri sınırlandırılmamıştır”. John Locke “toplumun kendi mal ve can güvenliği için siyasal toplumu, yani devleti oluşturduğunu ve bazı hak ve özgürlüklerin kullanımını bizzat kendilerinin sınırlandırdığını”, Montesquieu “yöneticilerin ve yetkilerinin mutlaka sınırlandırılması gerektiğini savunmuştur”. J.J. Rousseau’ya göre ise; “gerçek demokrasi sadece bir idealdir” (Aktan, 2008).

Demokrasi, hem negatif hem de pozitif bir yükümlülük içerir. Negatif yönü siyasi özgürlükle, pozitif yönü ise siyasi eşitlikle ilgilidir (Hanson ve Howe, 2011). En yaygın olarak ifade edilen bilimsel demokrasi tanımları ise, demokratik yönetim kurumları üzerine odaklıdır. Örneğin vatandaşların özgürce seçimlere katılabilmesi ve seçimlerin hükümetçe yönlendirilmesi ile demokrasi standartları karşılanabilmektedir (Russell, Shin ve Jou, 2007). Demokrasi genel olarak “bireysel özgürlük, haklarda eşitlik, halkın yöneten memurlar üzerindeki üstünlüğu, toplumsal adalet ve refah” kavramlarını içine alan (Hill, 1974; akt. Pustu, 2005: 122) ve “bireylerin, halkın desteğini kazanmak amacıyla yarışmacı bir uğraş sonucunda karar alma gücünü elde ettikleri kurumsal düzenlemelerdir” (Schmitter ve Karl,1992; akt. Varlık ve Ören 2003: 175). Diğer açıdan halkın kendini yönetenleri belirleme hakkına sahip olması, vatandaşların özgürlüklerini ve haklarını güvence altına alma ile ilgili hükümet otoritesinin yasal sınırlarının benimsenmesidir (Campbell, 2008). Bu süreçte katılım, yurttaşlıkla çevrelenen bir boyuta sahiptir ve rastgele gerçekleşen bir faaliyet değildir (Barber, 1995; akt. Demirbolat, 1999: 230). Demokratik toplum olma ise, demokratik eğitimle gerçekleşir (Edwards, 2008; akt. Hotaman, 2010: 31).

Demokrasinin ana kavramlarından olan hoşgörü, bireylerin farklılıklarıyla bir arada yaşayabilmesi, doğruluk değerlerini dikkate almadan farklı inanç ve düşüncelerde bulunabileceğini kabul etme ve bu duyguya sahip olma esası üzerine şekillenmiş toplumsal yönü olan bir değerdir (Çalışkan ve Sağlam, 2012). Temel demokratik değerler arasında “eşitlik,

bağımsızlık, özgürlük, kendine saygı, insan onuruna saygı, arkadaşlık, yardımseverlik, işbirliği, gizlilik, dürüstlük, doğruluk, sorumluluk, adalet, hakkaniyet, çeşitlilik, hoşgörü, çevreye saygı, hukukun üstünlüğü, çatışmalara barışçıl çözümler arama ve uluslararası insan hakları” vardır (Yılmaz, 2011b: 299). Bu kavramların içerisinde hoşgörü; “anlayış gösterme, saygı duyma, medeni olma, rahatsız olmama, farklı görüşlere sınır koymama, onlara tepki göstermeme ve fikirlerin karşılıklı olarak tartışılmasında ikna etme yönteminden ayrılmama” gibi değişik anlamlarla ifade bulur. Diğer açıdan hoşgörü; “tüm faaliyetleriyle insanları, doğayı ve çevreyi ontolojik hallerine göre kabul etmektir” (Aslan, 2001: 5).

Okullar bireylere demokratik fikirlerin ve hoşgörü duygusunun aşılandığı yerlerdir. Demokrasi bilincinin kazanımı ve eylem olarak hayata geçirilmesi bir çaba gerektirir. Bu çaba okullarda büyük oranda anahtar bir role sahip olan öğretmenler sayesinde gerçekleşir. Bu zorlu çaba içerisinde öğretmen ise “ne öğreteceği” ve “nasıl öğreteceği” hususu ile baş etmek durumundadır (Zehir Topkaya ve Yavuz, 2011).

Bireylerin disiplinli ve hoşgörülü olmaya, toplumda huzurlu bir şekilde yaşamaya teşvik edilmesi ve bu tür eylemlerin aşılması için Sosyal Bilgiler (Odejobi ve Adesina, 2012), İnsan Hakları ve Vatandaşlık gibi derslere büyük roller düşmektedir. Örneğin demokrasi ve hoşgörü kavramları ve bu kavramları ilgilendiren diğer konular Sosyal Bilgiler dersinin ana amaçları içinde yer almaktadır. Bu kapsamda alanyazın incelendiğinde eğitim açısından demokrasi kavramına yönelik pek çok çalışma görülmektedir (Diker, 2012; Duman, 2010; Duruhan ve Ersöz, 2013; İlğan, Karayiğit ve Çetin, 2013; Sadık ve Sarı, 2012; Yüksel, Bağcı ve Vatanserver, 2013; Karadağ, Baloğlu ve Yalçınkayalar, 2006). Hoşgörü kavramını eğitim boyundan ele alan çalışmalar oldukça sınırlıdır (Büyükkaragöz ve Kesici, 1996; Çalışkan ve Sağlam, 2012). Demokratik tutum ile hoşgörü arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmaya ise rastlanılmamıştır. Bu anlamda çalışmanın sonuçlarının demokrasiyi ilgilendiren diğer kavramlarla olan etkileşimine dair yapılacak çalışmalara ışık tutacağı öngörülmektedir. Demokrasi ile hoşgörü ilişkisi, hoşgörü eğiliminin demokratik tutumları etkileyip etkilemediği ya da ne düzeyde etkilediği sorusu araştırmanın amacını teşkil etmektedir.

Bu doğrultuda araştırmada şu sorulara yanıt aranmıştır;

- a- Ortaokul öğrencilerinin cinsiyet değişkenine göre “hoşgörü eğilimleri” arasında ve “demokrasi algıları” arasında farklılık var mıdır?
- b- Ortaokul öğrencilerinin “hoşgörü eğilimleri” ile “demokrasi algıları” arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Yöntem

Bu çalışmada ilişki tarama modellerinden korelasyonel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemde “iki ya da daha çok değişken arasındaki ilişkinin herhangi bir

şekilde bu değişkenlere müdahale edilmeden incelemesi” (Büyüköztürk vd., 2008) söz konusudur. Belirtilen yöntem araştırmada ortaokul öğrencilerinin “hoşgörü eğilimleri” ile “demokrasi algıları” arasındaki ilişkinin incelenmesi nedeniyle seçilmiştir.

Çalışma Grubu

Çalışma grubunu, İstanbul Üsküdar İlçesine bağlı ortaokullarda öğrenim gören 7. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmada basit seçkisiz örnekleme yöntemi ile seçilmiş 56'sı (% 48,7) erkek, 59'u (% 51,3) kız toplam 115 öğrenciye ulaşılmıştır. Araştırmada kullanılan ölçekler araştırmacılar tarafından uygulanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Hoşgörü Eğilim Ölçeği; Çalışkan ve Sağlam (2012) tarafından ilköğretim öğrencilerinin hoşgörü eğilimlerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi amacıyla geliştirilmiştir. Çalışma grubunu Sakarya Büyükşehir sınırları içindeki beş ilköğretim okulunda öğrenim gören 899 öğrenci oluşturmaktadır. Açıklayıcı faktör analizi sonucunda toplam varyansın % 47.97'sini açıklayan, üç alt faktörden oluşan 18 maddelik bir ölçme aracı elde edilmiştir. Bu alt faktörler “değer”, “kabul” ve “empati”dir. Ölçeğin tamamı için hesaplanan iç tutarlılık güvenilirlik katsayısının .89; birinci faktör için .86, ikinci faktörü için .70 ve üçüncü faktör için ise .63 olduğu tespit edilmiştir. Ölçeğin test-tekrar test güvenilirlik katsayısının .84, birinci faktör için .83, ikinci faktör için .73 ve üçüncü faktör için .82; alt ölçeklerin madde-toplam korelasyonlarının .43 ile .63 arasında değiştiği ve %27'lik alt-üst grupların ortalamaları arasındaki tüm farkların anlamlı olduğu belirlenmiştir. Bu araştırmada ise Hoşgörü Eğilim Ölçeği'nin güvenilirliğine ilişkin Cronbach's Alpha değerleri alt faktörler için sırasıyla; Değer .851, Kabul; .748, ve Empati; .665'dir. Ölçeğin bütününe ilişkin Cronbach's Alpha değeri ise; .897'dir.

Ortaokulda Demokrasi Algıları Ölçeği; Duruhan ve Ersöz (2013) tarafından ortaokul öğrencileri için “Ortaokulda Demokrasi Algılarını” belirlemek amacıyla geliştirilmiştir. Nicel araştırma yöntemlerinden tarama (survey) metodu ile Malatya ili merkezinde yer alan altı ortaokuldan 276 öğrenciye, 54 maddeden oluşan beşli likert tipi ölçme aracı uygulanmıştır. Örneklem alınırken, seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme metodu kullanılmış, farklı sosyo-ekonomik düzeylerdeki ortaokullarda ölçme aracı uygulanmıştır. Verilerin analizi için açıklayıcı faktör analizi yapılmıştır. Bu analizlerin sonucunda ölçeğin dört faktörlü bir yapıya sahip olduğu görülmüştür. Sonrasında doğrulayıcı faktör analizi yapılmış ve gerekli uyum iyiliği indeksleri elde edilmiştir. Ölçeği oluşturan boyutların güvenilirlik katsayılarının .807 ile .736 arasında değiştiği ve ölçeğin bütününe ilişkin

Cronbach's Alpha değerinin ise .872 olduğu anlaşılmıştır. Yapılan analizler sonucunda ölçek 20 maddelik olarak belirlenmiştir. Bu araştırmada ise Ortaokulda Demokrasi Algıları Ölçeğinin güvenilirliğine ilişkin Cronbach's Alpha değerleri alt faktörler için sırasıyla; Okulda Katılım-Etkinlik; .767, Okulda Haklar ve Görevler; .846, Okulda Özdeğerlendirme; .833, Okulda Vatandaşlık Eğitimi; .826'dır. Ölçeğin bütününe ilişkin Cronbach's Alpha değeri ise; .919'dır.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 21.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin karşılaştırılmasında iki grup arasındaki farkı test etmek için t-testi kullanılmıştır. Araştırmanın bağımlı ve bağımsız değişkenleri arasındaki ilişki Pearson Korelasyon, etki ise Regresyon Analizi ile test edilmiştir.

Bulgular

Araştırmaya ortaokul öğrencilerinin cinsiyet değişkenine göre "hoşgörü eğilimleri" ve "demokrasi algıları" arasındaki fark ve "hoşgörü eğilimleri" ile "demokrasi algıları" arasındaki ilişkiye yönelik bulgular aşağıda sunulmuştur.

Ölçeklerin Cinsiyet Değişkenine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre "demokrasi algıları" arasında ve "hoşgörü eğilimleri" puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı t-testi ile incelenmiştir. Her iki ölçekte cinsiyete göre karşılaştırma Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1: Cinsiyete Göre "demokrasi algıları" ve "hoşgörü eğilimleri" t-testi Sonuçları

	Grup	N	Ort	ss	t	p
Okulda Katılım-Etkinlik	Erkek	56	3,509	0,890	-1,735	0,085**
	Kız	59	3,780	0,782		
Okulda Haklar ve Görevler	Erkek	56	3,518	0,940	-3,634	0,000*
	Kız	59	4,087	0,733		
Okulda Özdeğerlendirme	Erkek	56	3,513	1,014	-3,785	0,000*
	Kız	59	4,161	0,814		
Okulda Vatandaşlık Eğitimi	Erkek	56	3,702	1,145	-2,204	0,031*
	Kız	59	4,113	0,836		
Ortaokulda Demokrasi Algıları Ölçeği (Tüm Ölçek)	Erkek	56	3,542	0,831	-3,467	0,001*
	Kız	59	4,014	0,617		
Değer	Erkek	56	4,252	0,607	-2,574	0,011*
	Kız	59	4,533	0,564		
Kabul	Erkek	56	3,629	0,832	-2,265	0,025*
	Kız	59	3,976	0,815		
Empati	Erkek	56	4,009	0,763	-3,370	0,001*
	Kız	59	4,441	0,606		
Hoşgörü Eğilim Ölçeği (Tüm Ölçek)	Erkek	56	4,025	0,618	-3,044	0,003*
	Kız	59	4,358	0,555		

*p<.05, ** p>.05

Araştırmaya katılan öğrencilerin Ortaokulda Demokrasi Algıları Ölçeği (tüm ölçek) puanları ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($t=-3.467$; $p=0.001<0,05$). Kız öğrencilerin Ortaokulda Demokrasi Algıları Ölçeği (tüm ölçek) puanları ($x=4,014$), Erkek Öğrencilerin Demokrasi Algıları Ölçeği (tüm ölçek) puanlarından ($x=3,542$) yüksektir.

Cinsiyet değişkenine göre “Ortaokulda Demokrasi Algıları Ölçeği” alt boyutları arasında ise “Okulda Katılım-Etkinlik” puanları grup ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($t=-1,735$; $p=0.000>0,05$). Ölçeğin alt boyutlarına bakıldığında “Okulda Haklar ve Görevler” puanları grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($t=-3.634$; $p=0.000<0,05$). Kız öğrencilerin puanları ($x=4,087$), erkeklerin puanlarından ($x=3,518$) yüksektir. “Okulda Özdeğerlendirme” puanları grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($t=-3.785$; $p=0.000<0,05$). Kız öğrencilerin puanları ($x=4,161$), erkek öğrencilerin puanlarından ($x=3,513$) yüksektir. “Okulda Vatandaşlık Eğitimi” puanları grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($t=-2.204$; $p=0.031<0,05$). Kız öğrencilerin puanları ($x=4,113$), erkek öğrencilerin puanlarından ($x=3,702$) yüksektir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin Hoşgörü Eğilim Ölçeği (tüm ölçek) puanları grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($t=-3.044$; $p=0.003<0,05$). Kız öğrencilerin (tüm ölçek) puanları ($x=4,358$), erkek öğrencilerin (tüm ölçek) puanlarından ($x=4,025$) yüksektir.

Cinsiyet değişkenine göre Hoşgörü Eğilim Ölçeği alt boyutları arasında ise; “değer” puanları grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($t=-2.574$; $p=0.011<0,05$). Kız öğrencilerin “değer” puanları ($x=4,533$), erkek öğrencilerin “değer” puanlarından ($x=4,252$) yüksektir. Öğrencilerin “kabul” puanları grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($t=-2.265$; $p=0.025<0,05$). Kız öğrencilerin “kabul” puanları ($x=3,976$), erkek öğrencilerin “kabul” puanlarından ($x=3,629$) yüksektir. Öğrencilerin “empati” puanları grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($t=-3.370$; $p=0.001<0,05$). Kız öğrencilerin “empati” puanları ($x=4,441$), erkek öğrencilerin “empati” puanlarından ($x=4,009$) yüksektir.

Ölçeklerin Birbirleriyle Korelasyonlarına İlişkin Bulgular

Araştırmadan elde edilen verilere göre “hoşgörü eğilimleri” ile “demokrasi algıları” arasındaki ilişki Pearson Korelasyon testi ve Regresyon Analizi ile hesaplanmış elde edilen sonuçlar Tablo 2’de ve 3’te gösterilmiştir.

Tablo 2: Ortaokulda Demokrasi Algıları Ölçeği ile Hoşgörü Eğilim Ölçeği Puanları (Tüm ölçek ve alt boyutları) Arasındaki İlişkiyi gösteren Pearson Korelasyon Testi Tablosu

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
(1) Okulda	r 1,000								
Katılım-Etkinlik	p 0,000								
(2) Okulda	r 0,540**	1,000							
Haklar Görevler	p 0,000	0,000							
(3) Okulda	r 0,493**	0,687**	1,000						
Özdeğerlendirme	p 0,000	0,000	0,000						
(4) Okulda	r 0,716**	0,630**	0,550**	1,000					
Vatandaşlık	p 0,000	0,000	0,000	0,000					
Eğitimi									
(5) Ortaokulda	r 0,818**	0,884**	0,805**	0,832**	1,000				
Demokrasi									
Algıları (Tüm	p 0,000	0,000	0,000	0,000	0,000				
ölçek)									
(6) Değer	r 0,301**	0,378**	0,336**	0,445**	0,427**	1,000			
	p 0,001	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000			
(7) Kabul	r 0,370**	0,320**	0,373**	0,267**	0,400**	0,628**	1,000		
	p 0,000	0,000	0,000	0,004	0,000	0,000	0,000		
(8) Empati	r 0,266**	0,297**	0,232*	0,313**	0,330**	0,708**	0,595**	1,000	
	p 0,004	0,001	0,013	0,001	0,000	0,000	0,000	0,000	
(9) Hoşgörü	r 0,360**	0,387**	0,370**	0,404**	0,451**	0,920**	0,849**	0,840**	1,000
Eğilim Ölçeği	p 0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
(Tüm Ölçek)									

** p< .01

Hoşgörü Eğilim Ölçeği (Tüm Ölçek) ile Ortaokulda Demokrasi Algıları Ölçeği; “Okulda Katılım-Etkinlik” (r=0.360; p=0,000<0.05), “Okulda Haklar ve Görevler” (r=0.387; p=0,000<0.05), “Okulda Özdeğerlendirme” (r=0.370; p=0,000<0.05), “Okulda Vatandaşlık Eğitimi” (r=0.404; p=0,000<0.05) alt boyutu arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunmuştur. Buna göre hoşgörü eğilimleri arttıkça “Okulda Katılım-Etkinlik”, “Okulda haklar görevler”, “Okulda Özdeğerlendirme” ve “Okulda Vatandaşlık Eğitimi”nin arttığı ifade edilebilmektedir.

Hoşgörü Eğilim Ölçeği (Tüm Ölçek) ile “değer” ($r=0.92$; $p=0,000<0.05$), “kabul” ($r=0.849$; $p=0,000<0.05$), “empati” ($r=0.84$; $p=0,000<0.05$) arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunmuştur. Buna göre hoşgörü eğilimleri arttıkça “empati”, “değer” ve “kabul” artmaktadır.

Hoşgörü Eğilim Ölçeği (Tüm Ölçek) ile Ortaokulda Demokrasi Algıları Ölçeği (Tüm Ölçek) arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunmuştur ($r=0.451$; $p=0,000<0.05$). Buna göre hoşgörü eğilimleri arttıkça demokrasi algıları arttığı ifade edilebilmektedir.

Tablo 3: Hoşgörü Eğilim Ölçeğinin Ortaokulda Demokrasi Algıları Ölçeğinden Etkilenme Durumuna İlişkin Regresyon Analizi

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	β	t	p	F	Model (p)	R ²
Hoşgörü Eğilim Ölçeği	Sabit	2,839	11,012	0,000			
	Ortaokulda Demokrasi Algıları Ölçeği	0,359	5,370	0,000	28,832	0,000	0,196

“Ortaokulda Demokrasi Algıları Ölçeği” ile “Hoşgörü Eğilim Ölçeği” arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan regresyon analizi istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($F=28,832$; $p=0,000<0.05$). Hoşgörü Eğilim Ölçeği düzeyinin belirleyicisi olarak Ortaokulda Demokrasi Algıları Ölçeğinin genel değişkenleri ile ilişkisinin (açıklayıcılık gücünün) zayıf olduğu görülmüştür ($R^2=0,196$). Ortaokulda Demokrasi Algıları Ölçeği’nin düzeyi Hoşgörü Eğilim Ölçeği genel düzeyini arttırmaktadır ($\beta=0,359$).

Tartışma ve Sonuç

Toplumda demokrasinin iyi işlemesi devlet (çalışılan işyeri), okul ve aile ekseninde belirleyicilik kazanır. Bu üç kurumun birlikte egemen olan değerleri destekleyici yönde yaklaşım izlemesi gereklidir (Şişman, Güleş ve Dönmez, 2010). Demokratik topluma yönelik demokratik eğitim ve öğretim programları, demokratik düşüncenin oluşumuna form oluşturan ve normları somutlaştıran sosyal öğretim çerçevesi ihtiyacının karşılanması amacıyla tasarlanır. Bu doğrultuda oluşturulan demokratik model ise, tüm okul formlarında temel çoğulculuk, açıklık, hoşgörü ve öğrencilerin öğrenme çevresini doğrudan etkileyebilecekleri kanallar içerir (Perlinger, Canetti-Nisim ve Pedahzur, 2006).

Bu araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin Ortaokulda Demokrasi Algıları Ölçeği (tüm ölçek) puanları ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($t=-3.467$; $p=0.001<0,05$). Cinsiyet değişkenine göre Ortaokulda Demokrasi Algıları Ölçeği alt boyutları arasında ise; “Okulda Katılım-Etkinlik”

puanları grup ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($t=-1,735$; $p=0.000>0,05$). “Okulda Haklar ve Görevler” puanları grup ortalamaları ($t=-3.634$; $p=0.000<0,05$), “Okulda Özdeğerlendirme” puanları grup ortalamaları ($t=-3.785$; $p=0.000<0,05$), “Okulda Vatandaşlık Eğitimi” puanları grup ortalamaları ($t=-2.204$; $p=0.031<0,05$) arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur. Tüm alt boyutlarda kız öğrencilerin puanları erkeklerin puanlarından yüksektir. Aynı zamanda Hoşgörü Eğilimi Ölçeği (tüm ölçek) puanları grup ortalamaları arasındaki fark ($t=-3.044$; $p=0.003<0,05$) istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur. Kız öğrencilerin puanları ($x=4,358$), erkek öğrencilerin puanlarından ($x=4,025$) yüksektir. Cinsiyet değişkenine göre Hoşgörü Eğilimi Ölçeği alt boyutları arasında ise; “değer” puanları grup ortalamaları ($t=-2.574$; $p=0.011<0,05$), “kabul” puanları grup ortalamaları ($t=-2.265$; $p=0.025<0,05$), “empati” puanları grup ortalamaları ($t=-3.370$; $p=0.001<0,05$) arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur. Her üç alt boyutta da kız öğrencilerin puanları erkek öğrencilerin puanlarından yüksektir. Cinsiyet değişkeni, hoşgörü ve demokratik tutumlara yönelik yapılan çalışmalar değerlendirildiğinde benzer olarak Diker (2012) tarafından “lise öğrencilerinin demokratik davranışları sergileme düzeyleri”nin ele alındığı çalışmada 230 öğrenciden oluşan araştırma grubunun, cinsiyet bazında kız öğrencilerin erkeklerden daha demokratik oldukları ifade edilmiştir. Yüksel, Bağcı ve Vatansever (2013) tarafından yapılan çalışmada ise, hoşgörülü olmak boyutunda kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranla hoşgörülü olma davranışını daha sık gösterdikleri, öğrencilerin cinsiyetlerinin demokratik değerlerde bir farklılık meydana getirmediği ifade edilmiştir. Demokratik tutum hususunun öğretmen boyutunda ele alındığı Büyükkaragöz ve Kesici (1996) tarafından öğretmenlerin hoşgörü ve demokratik tutumlarını bilişsel alanda belirleyebilmek amacıyla gerçekleştirilen çalışmada ise, bayan ve erkek ilköğretmenlerinin hoşgörü ve demokrasi konusundaki sergiledikleri tutumlar arasındaki fark bayanlar lehine bulunmuştur. Sağlam (2000) tarafından Sosyal Bilgiler dersinin demokratik tutum geliştirmedeki rolünün incelendiği çalışmada öğrencilerin ve öğretmenlerin cinsiyetleri ile demokratik tutumları arasında bayanlar lehine anlamlı bir fark bulunmuştur. Yiğit ve Çolak (2010) tarafından yapılan çalışmada da Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının cinsiyet değişkenine göre demokratik tutumları arasındaki fark kız öğrenciler lehine anlamlı bulunmuştur. Bu araştırma sonuçlarından farklı olarak Duman (2010) tarafından yapılan çalışmada ise demokratik tutum puanları ve cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Bu çalışmada Hoşgörü Eğilim Ölçeği (Tüm Ölçek) ile Ortaokulda Demokrasi Algıları Ölçeği “Okulda Katılım-Etkinlik” ($r=0.360$; $p=0,000<0.05$), “Okulda Haklar ve Görevler” ($r=0.387$; $p=0,000<0.05$), “Okulda Özdeğerlendirme” ($r=0.370$; $p=0,000<0.05$), “Okulda Vatandaşlık Eğitimi” ($r=0.404$; $p=0,000<0.05$) alt boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı

ilişki bulunmuştur. Buna göre hoşgörü eğilimleri arttıkça “katılım-etkinlik”, “haklar görevler”, “özdeğerlendirme” ve “vatandaşlık eğitimi”nin arttığı ifade edilebilmektedir. Hoşgörü Eğilim Ölçeği (Tüm Ölçek) ile “değer” ($r=0.92$; $p=0,000<0.05$), “kabul” ($r=0.849$; $p=0,000<0.05$), “empati” ($r=0.84$; $p=0,000<0.05$) arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunmuştur. Buna göre hoşgörü eğilimleri arttıkça “empati”, “değer” ve “kabul” artmaktadır. Hoşgörü Eğilim Ölçeği (Tüm Ölçek) ile Ortaokulda Demokrasi Algıları Ölçeği (Tüm Ölçek) arasında ise yine istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunmuştur ($r=0.451$; $p=0,000<0.05$). Buna göre hoşgörü eğilimleri arttıkça demokrasi algılarının arttığı ifade edilebilmektedir.

“Ortaokulda Demokrasi Algıları Ölçeği” ile “Hoşgörü Eğilim Ölçeği” arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan regresyon analizi istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($F=28,832$; $p=0,000<0.05$). Hoşgörü Eğilim Ölçeği düzeyinin belirleyicisi olarak Ortaokulda Demokrasi Algıları Ölçeğinin değişkenleri ile ilişkisinin (açıklayıcılık gücünün) zayıf olduğu görülmüştür ($R^2=0,196$). Ortaokulda Demokrasi Algıları düzeyi hoşgörü eğilim düzeyini arttırmaktadır ($\beta=0,359$). Bu araştırma sonuçlarına benzer olarak Kuş ve Karatekin (2014) tarafından ilköğretim öğrencilerinin demokrasi algılarının incelendiği “cinsiyet, gelir, baba-anne eğitim, öğrenim görülen yer, ulusal ve uluslararası konuları tartışma” gibi bağımsız değişkenlerin öğrencilerin demokrasi algılarını yordama güçlerinin belirlenmesi amacıyla yapılan regresyon analizi sonucunda bağımsız değişkenler ile demokrasi algısı arasında pozitif yönde ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Demokratik değerler demokratik bir eğitim ortamının sağlanabilmesi için ve aynı zamanda öğrencilere öğretilmesi için bir ölçüttür (Yazıcı, 2011). Bu kapsamda Yazıcı (2011) tarafından Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarına yönelik yapılan araştırmada öğretmen adaylarının demokratik değerlere yüksek düzeyde sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu durum cinsiyet, öğretim türü, sınıf düzeyi, yetiştiği yerleşim birimi, annenin eğitim durumu, kardeş sayısı, mezun olunan lise türü, yaş ve gelir düzeyi değişkenlerine göre farklılık oluşturmazken öğrenim görülen üniversite ve babanın eğitim durumuna göre değişiklik göstermektedir.

Demokrasi insanın özgürce gelişmesini ve yaşamasını sağlamak doğrultusunda yapılanmıştır (Doğan, 2008; akt. Yüce ve Demir, 2011: 149). Demokrasinin bir yaşam biçimi haline getirilmesi ve bunun içinde toplumsal yapının demokratik içeriğe sahip olması gerekmektedir. Ayrıca ailelerin demokrasi konusunda eğitilmesi, demokrasinin bir yaşam biçimi haline getirilmesi, eğitim öğretim içeriklerinin hoşgörü, katılma, insana değer verme, çoğulculuk, insan haklarına saygı, eşitlik, siyasal katılım, gösteri ve örgütlenme özgürlüğü, fırsat eşitliği, uzlaşma geleneği, kararları serbest tartışma ortamında alma, hürriyet ortamı, serbest düşünme ve ifade etmeyi de içerek şekilde düzenlenmesi gerekmektedir (Diker, 2012). Sadık ve Sarı (2012) tarafından yapılan araştırmada öğrencilerin demokrasi içinde yer alan

eşitlik, özgürlük ve adalet kavramlarının farkında olduğunu ancak demokratik bir toplumda yaşayan birey olarak sorumluluklarını anlamada eksikleri olduğu tespit edilmiştir.

Başkalarının düşünce ve kanılarını özgürce dile getirmesini ve düşüncelerine göre yaşamasını hoş görme tutumu (Doğan ve Kılınç, 2014: 281) olarak nitelenebilen hoşgörü konusu ile ilgili olarak Deveci ve Ay (2009) tarafından yapılan araştırmada öğrenci günlüklerinde hoşgörü kapsamında en çok demokratik değerleri anlama ve saygı duyma yer almaktadır. Çengelci, Hancı, ve Karaduman'a (2013) göre ise, öğretmenlere açısından okul ortamında kazandırılmaya çalışılan temel değerler sevgi, saygı, hoşgörü, dayanışma ve sorumluluktur.

İnsan hakları ile demokrasi birlikte bir bütünü teşkil eder. Eğitimin her aşamasında insan hakları gerektiği kadarıyla verilmelidir (Üste, 2007). Demircioğlu, Mutluer ve Demircioğlu'na (2011) göre Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının çoğunluğunun demokrasi kavramı hakkında genel bir bilgisinin olmasına karşın, demokrasi kavramının temelini oluşturan unsurlar olan insan hakları, adalet ve hoşgörü kavramlarını bilmemektedirler. Yılmaz (2011a) tarafından ilköğretim okulu öğretmenlerinin demokratik değerlere ve sınıf yönetimi tarzlarına ilişkin görüşlerinin ve bu görüşler arasındaki ilişkilerin belirlenmesi amacıyla yapılan çalışmada ise öğretmenlerinin yarıdan fazlası "takdir edilen sınıf yönetimi" tarzına sahip olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bunu başıboş, otoriter ve aldırma sınıf yönetimi tarzları takip etmektedir. Öğretmenler her sınıf yönetimi tarzına ise yüksek düzeyde sahiptir. Konu kapsamında İlğan, Karayığit ve Çetin (2013) tarafından yapılan araştırmaya göre öğrencilerin eşitlik ve farklılıklara yüksek düzeyde sahip oldukları, başkalarının haklarına yüksek düzeyde saygı duydukları, hoşgörü ve çeşitlilik boyutunu makul bir düzeyde, başkalarının özgürlüğü boyutunu ve bireysel farklılıklara saygı boyutunu yüksek bir düzeyde benimsedikleri ortaya çıkmıştır.

Araştırma kapsamında şu öneriler getirilebilir;

- Tüm öğretim kademelerinde öğrenenlere demokrasi bilinci kazanımına yönelik teorik bilgiler olduğu kadar uygulama sahasında demokratik davranışlar sergileyerek öğretim ekibi bu bilincin yerleşimini desteklemelidir.
- Hoşgörü eğilimi bireylerin demokratik algılarını etkilemektedir. Bu çerçevede demokratik değerler içerisinde "hoşgörü" kavramına yaklaşım geniş bir perspektifle ele alınmalıdır.
- İnsan hakları kavramı demokrasi kavramı ile bir bütündür. İnsan hakları sınıfta öğrenenlerle açık bir şekilde tartışılmalı ve alt unsurları detayları ile aktarılmalıdır.
- Sosyal Bilgiler, İnsan Hakları ve Vatandaşlık gibi derslerde gerektiği kadarıyla demokrasi kültürünü yerleştirecek çalışmalara imkân tanınmalıdır. Bu süreçte

öğrencilerin demokrasi algılarını olumsuz etkileyecek unsurların önüne geçilmelidir.

Kaynaklar

- Akın, U. ve Özdemir, M. (2009). Öğretmen Adaylarının Demokratik Değerlerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi: Eğitim Bilimleri Fakültesi Örneği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 42(2), 183-198.
- Aktan, C.C. (2008). Siyasal Yönetim Biçimleri ve Demokrasi. *Köprü Dergisi, Meşrutiyet'in 100. Yılında Türkiye Demokrasisi*, 103.
- <http://www.koprudergisi.com/index.asp>, <http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=935> adresinden 11.09.2014 tarihinde edinilmiştir.
- Aslan, Ö. (2001). Hoşgörü ve Tolerans Kavramlarına Etimolojik Açıda Analitik Bir Yaklaşım [Electronic Version]. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(2), <http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/325.pdf> adresinden 11.06.2014 tarihinde edinilmiştir.
- Barber, B. (1984). Güçlü Demokrasi. (Çev. Mehmet Beşikçi), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bayındır, N., İnan, H. Z. ve Demir, S. (2010). Öğretmen Adaylarının Sınıfta Demokratik Ortamı Geliştirmeye İlişkin Öngörüler. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5, 89-95.
- Büyükdüvenci, S. (1990). Demokrasi, Eğitim ve Türkiye. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 23(2), 583-597.
- Büyükkaragöz, S. ve Kesici, Ş. (1996). Öğretmenlerin Hoşgörü ve Demokratik Tutumları. *Eğitim Yönetimi*, 2(3), 353-365.
- Campbell, D.F.J. (2008). The Basic Concept for the Democracy Ranking of the Quality of Democracy. Vienna: Democracy Ranking.
- Çalışkan, H. ve Sağlam, H.İ. (2012). Hoşgörü Eğilim Ölçeğinin Geliştirilmesi ve İlköğretim Öğrencilerinin Hoşgörü Eğilimlerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(2), 1431-1446.
- Çankaya, İ.H. (2010). İlköğretim Okul Yöneticilerinin Demokrasiye İlişkin Tutumlarını Etkileyen Bazı Etkenler Üzerine Bir Araştırma. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 945 -960.
- Çengelci, T., Hancı, B. ve Karaduman, H. (2013). Okul Ortamında Değerler Eğitimi Konusunda Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(25), 33-56.
- Demirbolat, A.O. (1999). Demokrasi ve Demokratik Eğitim. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 18, 229-244.
- Demircioğlu, İ.H., Mutluer, C. ve Demircioğlu, E. (2011). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Demokratik Öğretmen Nitelikleri Hakkındaki Görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19(2), 577-586.
- Deveci, H. ve Ay, T. S. (2009). İlköğretim Öğrencilerinin Günlüklerine Göre Günlük Yaşamda Değerler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(6), 167-181.
- Diker, Z. (2012). Demokrasi Eğitimi ve Lise Öğrencilerinin Demokratik Davranışları Üzerine Bir Araştırma. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 229-238.
- Doğan, A. ve Kılınç, M. (2014). İlkokul Düzeyindeki Farklı Ders Kitaplarında Barış ve Savaş Kavramlarına Yer Veriliş Düzeyinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi. *The Journal of Academic Social Science*, 2(1), 277-289
- Doğan, F. (2008). *Ankara İli İlköğretim Okulları Yönetici ve Öğretmenlerinin Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri Projesine İlişkin Görüşleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Duman, B. (2010). Correlation Between the Graduate-Students' Perception of Educational Philosophies and Their Democratic Attitudes. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2, 5830-5834.
- Duruhan, K. ve Ersöz, Y. (2013). Ortaokulda Demokrasi Algıları Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 6(XV), 657-672.
- Dworkin, A. G., Saha, L. J. and Hill, A.N. (2003). Teacher Burnout and Perceptions of a Democratic School Environment. *International Education Journal*, 4(2), 108-120. <http://iej.cjb.net108>
- Edwards, C. H. (2008). Classroom Discipline & Management (Fifth Edition). New Jersey: John Wiley & Sons Publishers.
- Genç, S. Z. ve Kalafat, T. (2008). Öğretmen Adaylarının Demokratik Tutumları ile Empatik Becerilerinin Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19, 211-222.
- Hanson, J.S. and Howe, K.R. (2011). The Potential for Deliberative Democratic Civic Education. *Democracy & Education*, 19(2), 1-9.
- Hill, D. M. (1974). Democratic Theory and Local Government, London: Allen and Unwin
- Hotaman, D. (2010). Demokratik Eğitim: Demokratik bir Eğitim Programı. *Kuramsal Eğitimbilim*, 3(1), 29-42.
- Hu, A. K.. (2003). Attitudes toward Democracy between Mass Publics and Elites in Taiwan and Hong Kong. Taipei: Asian Barometer Project Office.
- İlğan, A., Karayığıt, D. ve Çetin, B. (2013). Ortaokul Öğrencilerinin Demokratik Değerlere Sahip Olma Düzeylerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 97-118.

- Karadağ, E., Baloğlu, N. ve Yalçınkayalar, P. (2006). İlköğretim Okulu Yöneticilerinin Öğretmenler Tarafından Algılanan Demokratik Tutumları ile Öğretmenlerin Demokratik Değerleri Üzerine İlişkisel Bir Araştırma. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 4(12), 65-82.
- Korkmaz, H. E. ve Erden, M. (2013). Demokratik Bir Eğitim Ortamında Eğitim Programının Özellikleri. *NWSA-Education Sciences*, 1C0582, 8(2), 209-224.
- Kuş, Z. ve Çetin, T. (2014). İlköğretim Öğrencilerinin Demokrasi Algıları, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 14(2), 769-790.
- Middaugh, E. ve Perlstein, D. (2005). Thinking and Teaching in a Democratic Way: Hilda Taba And Ethos of Brown. *Journal of Curriculum and Supervision*, 20(3), 234-256.
- Odejobi, C.O. and Adesina, A.D.O. (2012). Peace Education and School Curriculum. *JEP ejournal of Education Policy*. <http://www4.nau.edu/cee/jep/Journals.aspx?id=309> adresinden 16 Eylül 2012 tarihinde indirilmiştir.
- Özdayı, N. (1998). Eğitim Yöneticilerinin Demokrasi ve Hoşgörü Tutumları İle Liderlik Özellikleri Arasındaki İlişki. *MÜ Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10, 221-235.
- Perliger, A., Canetti-Nisim, D. and Pedahzur, A. (2006). Democratic Attitudes Among High-School Pupils: The Role Played by Perceptions of Class Climate. *School Effectiveness and School Improvement*, 17(1), 119-140.
- Pustu, Y. (2005). Yerel Yönetimler ve Demokrasi. *Sayıştay Dergisi*, 57, 121-134.
- Russell, J.D., Shin, D.C. and Jou, W. (2007). Understanding Democracy: Data from Unlikely Places. *Journal of Democracy*, 18(4), 142-156.
- Sadık, F. ve Sarı, M. (2012). Çocuk ve Demokrasi: İlköğretim Öğrencilerinin Demokrasi Algılarının Metaforlar Aracılığıyla İncelenmesi. *Uluslararası Cumhuriyet Eğitim Dergisi Cumhuriyet International Journal of Education*, 1(1), 48-63.
- Sağlam, H. İ. (2000). Sosyal Bilgiler Dersinin Demokratik Tutum Geliştirmedeki Rolü. *Milli Eğitim Dergisi*, 146, 67-71.
- Schmitter, C. Philippe ve Karl, T.Lyn. (1993). Demokrasi Nedir, Ne Değildir?, Çev: Levent Gönenç, Der: Atilla Yayla., Sosyal Siyasal Teori/Seçme Yazılar, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Şişman, M., Güleş, H. ve Dönmez, A. (2010). Demokratik Bir Okul Kültürü İçin Yeterlilikler Çerçevesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 167-182.
- Tessler, M. and Altinoglu, E. (2004). Political Culture in Turkey: Connections Among Attitudes Toward Democracy, The Military And Islam. *Democratization*, 11(1), 22-51.
- UNICEF (1999). Peace education in UNICEF. <http://www.unicef.org/education/files/PeaceEducation.pdf> adresinden 16 Eylül 2012 tarihinde indirilmiştir.
- Üste, B. (2007). İnsan Hakları Eğitimi ve İlköğretimdeki Önemi. *Ege Akademik Bakış/Ege Academic Review*, 7(1), 295-310
- Varlık, Ü. ve Ören, B. (2003). Demokrasi ve Temsil. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 5, 173-185.
- Vieno, A., Perkins, D.D., Smith, T.M. and Santinello, M. (2005). Democratic School Climate And Sense of Community in School: A Multilevel Analysis. *American Journal of Community Psychology*, 36, 327-341.
- Yazıcı, K. (2011). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Demokratik Değerlerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 36(159), 165-178.
- Yeşil, R. ve Aydın, D. (2007). Demokratik Değerlerin Eğitiminde Yöntem ve Zamanlama. *TSA*, 11(2), 65-84.
- Yılman, M. (1995). *Demokrasinin Kültürel Temelleri*. İzmir.
- Yılmaz, K. (2011a). İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Sınıf Yönetimi Tarzları ile Demokratik Değerlere İlişkin Görüşleri Arasındaki İlişki. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 9(21), 147-170.
- Yılmaz, K. (2011b). Öğretmen Adaylarının Demokratik Değerler ile Öğrenci Kontrol İdeolojilerine İlişkin Görüşleri Arasındaki İlişki. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24(2), 297-315.
- Yiğit, E. Ö. ve Çolak, K. (2010). Democratic Attitudes of Social Studies Pre-Service Teachers. *Educational Research Association The International Journal of Research in Teacher Education*, 1(Special Issue): 82-95 ISSN: 1308-951X
- Yüce, S.G. ve Demir, Ö. (2011). Polis Adaylarının "Demokrasi" Kavramına İlişkin Algılarının Metaforlar Aracılığıyla İncelenmesi. *Polis Bilimleri Dergisi*, 13(2), 147-178.
- Yüksel, İ., Bağcı, Ş. ve Vatansever, E. (2013). İlköğretim Son Sınıf Öğrencilerinin Demokratik Değerlere Sahip Olma Düzeylerinin Belirlenmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(12), 309-334.
- Zehir Topkaya, E. ve Yavuz, A. (2011). Democratic Values and Teacher Self-Efficacy Perceptions: A Case of Pre-Service English Language Teachers in Turkey. *Australian Journal of Teacher Education*, 36(8). <http://dx.doi.org/10.14221/ajte.2011v36n8.1>